

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNI O‘RGANISHDAGI MUAMMOLAR

Toshpulatova Yulduz Bobomurodovna.

Samarqand davlat chet tillari instituti Xorijiy til va
adabiyoti Ingliz tili yo‘nalishi 2 kurs talabasi

ANOTATSIYA

Hozirgi kunda bizning muloqotimizga o‘zgacha ko‘rk beruvchi frazeologiya bo‘limi ko‘plab olimlar diqqat e‘tiboriga tushib ulgurgan desam adashmayman. Aslida frazeologiya-turli xil filologik tekshiruvlarning mashhur sohasi hisoblanadi. Olimlarning fikrlariga ko‘ra frazeologik birliklar madaniyat hodisalari sifatida tushunish bilan bog‘liq bo‘lib, ularning madaniy xususiyatlari ular ishtirok yetgan gaplarda o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: hodisalar, frazeologik birliklar, nutq, umumlashtirilgan mano, leksik - semantik birlik, metafora, paradigma.

Frazeologik birliklar ma‘lum bir tilda so‘zlashuvchi xalqning madaniy til boyligini aks ettiradi va ularning dunyoqarashining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi. Frazeologik birliklar tilning o‘ziga xos birliklari sifatida XX asr boshlarida tilshunoslarning diqqat markaziga tushdi va ushbu so‘z birikmasi ilmiy tadqiqot ob‘ektiga aylandi. Birinchi marta XX asrning 20-yillarida taniqli rus olimi V.V.Vinogradov mustaqil tilshunoslik frazeologiyasini bir bo‘lim sifatida ajratdi va nutq faoliyatiga nisbatan frazeologik birliklarni o‘rgandi.

Bizga ma‘lumki, hozirda "frazeologiya" atamasi tildagi frazeologik birliklar to‘plamiga yoki ularni o‘rganayotgan lingvistik bo‘limga murojaat qilish uchun ishlatilmoqda. Shubhasiz, Olimlar ushbu birliklarga turli xil ta‘riflar va ularni tasniflash uchun turli mezonlarni taqdim etishgan. L.P.Smit, A.V.Kunin, B.A.Larin, L.P.Postushenko va boshqalarning asarlari frazeologik birliklarning manbalari va kelib chiqishi bilan bog‘liq ko‘plab qiziqarli ma‘lumotlarni ochib berdi.

O‘zbek tilshunos olimlari orasida Sh.Rahmatullaev, M.Sodiqov, M.Abduraximov, A.Ye.Mamatov, B.Yuldashev, M.H.Halikova, K.D.Tuhtaeva, Sh.Abdullayev va G.Ergashevalar ham frazeologiya bo‘limiga o‘z hissalarini qo‘shishdi. Ular o‘zlarining "frazeologik birliklar" haqidagi ilmiy va nazariy tushunchalarini bayon qildilar. A.Mamatov ta‘rifiga ko‘ra, frazeologik birliklar o‘z tarkibida so‘zlarning yoki so‘zlarning birikmasidan iborat bo‘lgan barqaror leksiksemantik birlik bo‘lib,

umumlashtirilgan ma'noni anglatadi. Frazeologik birliklarni tarjima qilish muammolari doimo olimlar L.S.Barhudarov, Ya.M.Resker, A. V. Fedorov, V.N.Komissarov, V.Vinogradov, G.Salomov, Q.Musaev, N. Komilov, N. Otajonov, S.Shukrullaeva va boshqalarning diqqat markazida bo'lib kelgan.

Sh.Raxmatullayev o'zbek tilida frazeologizmlar bo'yicha tadqiqotchi bo'lgan. Olim frazeologik birliklarni semantik jihatdan ajratib, ularni uch turga ajratdi: frazeologik yaxlitlik, aralashma va kirish. Sh.Raxmatullayevning fikriga ko'ra, bu so'zlarning ma'nosi frazeologik yaxlitlik deb ataladigan ushbu tushunchalarga asoslangan iboraning ma'nosiga bog'liq. Masalan: to stich before the wedding; earthly sky. Demak, Sh.Raxmatullaevning so'zlariga ko'ra, iboraning ma'nosi undagi so'zlarning ma'nosiga bog'liq emas va ulardan kelib chiqmaydi. So'zning ma'nosi va undagi ma'nolar o'rtasida potensial bog'liqlik yo'q. Ushbu atamalar frazeologik qora tanlilar deb ataladi. Masalan: in the mouth of his ears he was wearing a reversal, his watery watermelon fell off his cheeks.

Sh.Rahmatullayev o'zbek tilida frazeologik birliklarning semantik ahamiyati jihatidan frazeologik qo'shimchalarning yana bir turi bo'lgan. Komponent tarkibiy qismlaridan birining ko'chma ma'nosiga asoslangan va o'zlarining mustaqil ma'no markazlarini saqlab turadigan birlashmalar frazeologik qo'shimchalar deb ataladi. Masalan: heavyweight, garden's flower; salt; the salt of the chewing word. Keling, "the salt of the chewing word" frazeologik birlikka qaraylik. Ushbu frazeologik tarkibdagi "tuz" so'zi o'z ma'nosida berilgani yo'q, balki sho'rlangan degan ma'noda ishlatilgan. Zero, "jon" so'zi va "sehr" so'zining ma'nosi to'g'ridan-to'g'ri tuz so'zi bilan emas, balki o'sha uyushma so'zlari bilan bog'liqdir.

So'zning to'g'ri va ko'chma ma'nolari ko'pincha boshqa so'zlarning kombinatsiyasi bilan birga keladi. Masalan: the door to the house, sour-sour fruits. Ko'chma ma'no: happiness (baxt), sour-nonsense (bema'nilik). Frazeologizmlar tilning yuqori ma'lumotli birliklari. Ularni "bezak" deb hisoblash mumkin. Shunday qilib, frazeologik birliklar bo'yicha har bir asar har safar yangi va o'ziga xos xususiyatlar bilan ajralib turadi. Ingliz frazeologiyasi boy va chuqur tarixga ega. A.V.Kunin tomonidan taqdim etilgan tasnifni birlashtirib, biz frazeologik birliklarni namuna olish yo'li bilan ajratdik va tahlil qildik.

1. Barqaror so'z birikmalari va iboralar umuman bo'linmaydigan xususiyatlarga ega emas va ular tarkibidagi so'zlarning ma'nosiga bog'liq bo'lmaydi. Bunga misollar:
To kick the bucket – jon bermoq;
To be all thumbs – qo'pol, beso'naqay odam;

The real McCoy is a diamond-olmosdek qardli narsa;

Grin like a Cheshire Cat – og‘zi qulog‘ida (og‘zini tanobi qochdi).

Bu kabi frazeologik birliklarning umumiy ma‘nolari mavjud tarkibiy qismlarining ko‘chma ma‘nolaridan kelib chiqadi. Xususan, barqaror so‘z birikmalarining tarixida bularning ro‘yxatlari mavjud,

2. Frazeologik birliklar-ko‘chma ma‘noli gapda ma‘no jihatidan bo‘linmasligini saqlagan holatda ham qo‘llaniladi: Too much to be painted the devil blacker than he is.

Frazeologik birliklarni tushunish uchun ularning tarkibiy qismlari ko‘chma ma‘noda olinishi kerak. Masalan, "make a mountain out of a molehill" iborasi-bu bizning "pashshadan fil yasash" frazeologik birligimizga teng bo‘lib, "molehill" so‘zi "juda kichik narsa" va "mountain" so‘zi "juda katta" ma‘nolarini bermoqda.

3. Frazeologik birikmalar-erkin va frazeologik jihatdan bir-biriga yaqin ma‘nolarni o‘z ichiga olgan sobit birikmalardir. Bularga misollar:

A bosom friend – qadrlı do‘st;

Black frost – qora sovuq;

As red as a turkey cock – xo‘rozning tojidek qizil;

The Blue Blanket – moviy osmon;

As bold as a lion-sherdek jasur;

As an obstinate as a mule – eshshakdek qaysar.

XULOSA

Tadqiqotimizda biz frazeologik birliklarning tarjimasini ingliz va o‘zbek tillaridagi tarjimalar bilan kuzatdik. Tarjima sohasida milliy tillarni tarjima qilish va rivojlantirish san‘ati ham ko‘rsatilishi kerak. Badiiy ijod tarkibidagi leksik-frazeologik birliklarning to‘g‘ri tarjima qilinishi asar g‘oyasini nutq madaniyati, muallif nazarda tutgan ma‘nosi va uslubiy xususiyatiga ko‘ra bexato izohlashni ta‘minlaydi.

REFERENCES

1. Musaev Q. Badiiy tarjima va nutq madaniyati-T., 1996.
2. Salomov G‘. Til va tarjima.-Toshkent: "Fan", 1966
3. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka: Ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. 2-ye izd., pererab. M.: Vysshaya shkola, Dubna: Izd. sentr «Feniks», 1996
4. Semantic structures of English phraseological units and proverbs with proper names. Dissertation paper. SamSIFL. N.Ochilova. 2014.

